

УДК 811.161.2.

Бондарчук К. С.¹

Бугайцова Ю. О.²

¹ доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. ФЕУ-110 НУ «Запорізька політехніка»

КЛИЧНИЙ ВІДМІНОК ЯК ЕЛЕМЕНТ МОВЛЕННЕВОГО ЕТИКЕТУ УКРАЇНЦІВ

Історія кличного відмінка в українській мові не раз зазнавала змін. У період 30-90-х рр. минулого століття були спроби максимально наблизити українську мову до російської, а кличний відмінок підкреслював унікальність нашої мови, її особливість. Він є одним із засобів милозвучності, елементом мовленнєвого етикету українців. На той час кличний відмінок називають кличною формою, хоч форма звертання, яка виражалася за допомогою відповідних закінчень, остаточно не зникла. Але й до сьогодні не завжди правильно вживаються форми звертання на кшталт російської мови, тобто в називному відмінку. Великий внесок у вивчення особливостей кличного відмінка в українській мові зробили О. Потебня, Л. Булаховський, І. Вихованець, К. Городенська, А. Загнітко та ін. Мета нашої роботи – визначити функції та особливості вживання кличного відмінка у звертаннях, зокрема словосполучень, у порівняльному аспекті.

Кличний відмінок наявний в українській мові з давніх часів. Доказом цього слугують фольклорні тексти (колядки, щедрівки, веснянки, замовляння, пісні тощо), у яких звертання вжито саме у формі кличного відмінка. Наприклад: *Добрий вечір тобі, Пане господарю*, *Радуйся (щедрівка)*; *А мій любий господарю*, *Слухай, слухай, благодарю* (колядка); *Ой не ходи, Грицю*, та й на вечерниці (нар. пісня).

Кличний відмінок виконує функцію адресата дії, зазвичай спонукаючи особу до спілкування або сприйняття інформації. Крім цього, він виконує такі функції: встановлення контакту, тобто налагодження подальшого спілкування; ідентифікаційну – дає можливість урахувати стать, вік, статус адресата (*пане, пані, колего, пане ректоре, пані вчителько*); кваліфікаційну, тобто використання кличного відмінка свідчить про рівень освіти адресанта, його культуру мовлення; синтаксичну (особливість у тому, що звертання не є членом речення). Під час використання кличного відмінка слід ураховувати категорії роду, числа, відміни та групи іменників. Іменники у формі множини збігаються в називному та кличному відмінках, за винятком *пани*, що має варіант *панове*. Так само для іменників середнього роду у формі однини кличний і називний відмінки збігаються. Форми кличного відмінка іменників чоловічого та жіночого роду треба розглядати з урахуванням того, до якої відміни та групи вони належать. Для іменників жіночого роду притаманні такі закінчення: **-о** (1 відміна, тверда група): *Олено, Ганно, Ольго*; -

е, -є (м'яка та мішана групи, I та III відміни): *Любове, земле, Насте, Маріє*); **-ю** (іменники м'якої групи I відміни зі значенням пестливості): *матусю, бабусю*.

Для іменників чоловічого роду властиві такі закінчення: **-о** (тверда група, I відміна): *Миколо, Саво*; **-е** (II відміна, тверда та мішана, інколи м'яка групи): *Артеме, Богдане, стороже, зброяре, хлопче*); **-у** (деякі іменники твердої груп II відміни): *батьку, сину, полковнику, слухачу*); **-ю** (іменники м'якої групи II відміни): *Андрію, Василю, лікарю*. Треба зважати також на різні варіанти імен, які існують у мові, зокрема повне (офіційне) ім'я та його скорочений (розмовний) пестливо-зменшений варіант: *Ольго – Олю, Андрію – Андрійку, Маріє – Марійко, Анастасіє – Насте – Настуню*. Слід враховувати й існування однотипних чоловічих та жіночих імен: *Євгене – Євгеніє, Ярославe – Ярославо, Валентине – Валентино*. На сьогодні кличний відмінок зазнає певних змін, що стосується, перш за все, звертань, які складаються з двох слів. У 4-ому виданні Українського правопису (1993 р.) існують такі правила:

- ім'я та по батькові – обидва слова в кличному відмінку: *Сергію Івановичу, Марино Петрівно*;

- загальна назва – у кличному відмінку, ім'я – в називному або кличному: *брате Іване (брате Іван), сестро Ніно (сестро Ніна)*;

- загальна назва – у кличному відмінку, а прізвище – в називному відмінку: *пане Ковальчук, бухгалтере Субота*;

- дві загальні назви: перша – в кличному, друга – в називному або кличному відмінках: *пане капітане (капітан), колего інженере (інженер)*.

В останньому варіанті Українського правопису (2019 р.) звертання, що складаються із загальної назви та імені або відмінюваного прізвища чи імені, а також із двох загальних назв уживаються лише у формі кличного відмінка: *пане Василю, полковнику Василенку, пане ректоре*. Точаться суперечки з приводу кличного відмінка імен Ігор та Ілля – *Ігорю* чи *Ігоре*, *Ілле* чи *Ілле*, хоч на сьогодні нормативними є форми *Ігорю* та *Ілле*.

Отже, мова не стоїть на місці, вона перебуває у стані змін, що стосується, зокрема, й функціонування в українській мові кличного відмінка, повертаючи наше мовлення до його питомих джерел.